

ארכיאולוגים במצרים מצאו מדריך בן 4,000 שנה אל העולם הבא

זהו העותק הקדום ביותר של הספר, שמציג את שתי הדרכים שבהן הנשמה יכולה לנווט במסלול המכשולים של העולם התחתון - באדמה או במים. היעד הסופי הוא ממלכתו של אל המוות

ניו יורק טיימס 01.01.2020 00:56 עודכן ב: 06:04

למרות תחלואי התחבורה הציבורית, אף נסיעה בה אינה משתווה בקשיים שלה למסעות המתוארים ב"ספר שתי הדרכים" — מפה מיסטית לעולם הבא של מצרים העתיקה. מדריך זה, שקדם לספר ההדרכה המצרי על הקבורה ("ספר המתים"), מציג שתי דרכים שבהן הנשמה יכולה לנווט בדרך המכשולים הרוחנית של העולם התחתון, לאחר שעזבה את הגוף המת. היעד שלה, לפי החוקרים שפיענחו את הספר, הוא "רוסטאו" — ממלכתו של אוזיריס, אל המוות שמת בעצמו. עם מזל ואישור מבית המשפט השמימי של אוזיריס, המת יכול להפוך לאל בן-אלמוות.

"למצרים הקדומים היתה אובססיה בכל הקשור לחיים בכל צורתיהם", אמרה ריטה לוקרלי, אוצרת האגיפטולוגיה באוניברסיטת קליפורניה בברקלי. "המוות היה עבורם חיים חדשים". שני המסעות הם קשים, מפרכים ורצופי סכנות כל כך, שהמתים נזקקו לספרי הדרכה שיתלוו לנשמת המת ויבטיחו לה מעבר בטוח. "שתי הדרכים" הן שתי אפשרויות הניווט שהיו לנשמה בעולם התחתון: דרך האדמה ודרך המים. המת צריך היה להתמודד בין היתר עם שדים, עם להבות ועם שומרי סף חמושים שהגנו על גופו המת של אוזיריס מפני האלים, שהיו נחושים בדעתם למנוע את לידתו מחדש — כך לדברי הרקו וילמס, אגיפטולוג מאוניברסיטת לונדון הבלגית. כדי להצליח בחיים שלאחר המוות נדרשו כישרון וידע בתאולוגיה סודית, שליטה בלחשי תחיה חזקים, וידיעת השמות לא רק של שומרי הסף בעולם המתים, אלא גם של מנעולי דלתות ולוחות ריצוף.

במחקר חדש שהתפרסם בכתב העת *Journal of Egyptian Archaeology* תיאר וילמס כיצד חשף צוות חוקרים בראשותו את השרידים בני 4,000 השנים של "ספר שתי הדרכים", שהוא העותק המוכר המוקדם ביותר מהספר המאיר הראשון. לדבריו, החוקרים פתחו ב-2012 מחדש פיר קבורה שננטש לפני שנים רבות במדרון של דיר אל ברשה, כפר קופטי באמצע הדרך בין קהיר ללוקסור, בצד המזרחי של הנילוס. אתר זה היה בית הקברות הראשי של מושלי האזור בתקופת הממלכה התיכונה — 1650–2055 לפני הספירה בערך, ויש בו מצבות מעוטרת רבות.

הפיר שנחקר על ידי וילמס וצוותו היה אחד מחמישה במתחם הקברים של המושל אחנאחת, והחוקרים מצאו בעומק שישה מטרים שרידים של סרקופג שנחנחו על ידי ארכיאולוגים קודמים. רוב הפריטים שהיו בו נבזזו או הושמדו על ידי פטריות, אך על שני לוחות ארז נרקבים נראו דמויות והירוגליפים. להפתעת וילמס, התברר כי אלה היו חלקי טקסט מספר שתי הדרכים, וכתובות שהתגלו בקרבת מקום התייחסו לתקופת שלטונו של פרעה מנתוחותפ השני ששלט במצרים עד 2010 לפנה"ס. מכאן ניתן להסיק כי "המדריך" עתיק ב-40 שנה בקירוב מכל אחד מכ-20 העותקים שנמצאו עד כה.

בפיר האפל היו פזורים מאות חלקים של ארון מתים מעץ ארז. החופרים ארזו בזירות את חלקי העץ השבריריים ושלחו אותם לבלגיה. ציורים של נכבדים מהממלכה התיכונה צוירו בעיקר בתוך הארונות. "הטקסטים בתוך הארונות ממקמים את המת בעולם האלים", אמר וילמס. "לפעמים הם משתלבים עם הציורים. בדיר אל ברשה אפשר למצוא לעיתים קרובות ספרים של שתי הדרכים".

התמונות צוירו בצבעים, אך הטקסטים נכתבו בדיו שחור או אדומה ולאחר מכן נחקקו בסכין. אף שהצבע על הקרשים נעלם ונתרו רק החריטות, וילמס הצליח לפענח רבים מהציורים הדהויים בעזרת צילומים ברזולוציה גבוהה ו-DStretch — תוכנה לשיפור דיגיטלי של ציורי סלעים.

על אחדים מהלוחות נראה חקוק השם ג'הוטינאחת. בתחילה, וילמס הניח שבארון היתה גופתו של אותו מושל, אך בבדיקה מדוקדקת יותר התברר כי הוטמנה בו גופת אשה בשם ענח' שהיתה כנראה קרובת משפחה של אחד מבכירי האליטה המחוזית. ייתכן מאוד שהעצמות שנמצאו בפיר הן שלה, אפילו שהספר מציין שמדובר בגבר. "מוזר לדעתי שהשרדות האדם בעולם המתים מתוארת בגוף זכר", ציין וילמס.

לפי אמונת המצרים הקדומים, הבריאה וההתחדשות — התחייה — היו נחלתם של האלים ממין זכר בלבד. "האלות היו המגוננות", אמרה קארה קוני, מרצה לאמנות מצרית ואדריכלות באוניברסיטת קליפורניה בלוס אנג'לס. "שם הגוף 'הוא' היה חיוני אפילו ביחס לאשה שמתה, משום שהמתים היו חייבים להיות כמו אוזיריס". כל ספר מתים היה שונה מזולתו, ואורכו ויפיו היו תלויים בעושרו או במעמדו של המת.

"הספר הזה מתחיל בטקסט שמקיף אותו קו אדום, האמור להציג 'טבעת של אש'", אמר וילמס. "ובטקסט מדובר על אל השמש שמעביר את טבעת האש המגוננת הזאת אל אוזיריס". בין הציורים יש הרבה שערים וקווים בצורת לולאה, שמרמזים על הדרכים הנפרדות לחיי העולם הבא, שאותן מכתרים רוחות רעות ויצורים על-טבעיים אחרים. בתמונה האחרונה נראים סירה על מזחלת, טקסט שהוא לחש 1128 לדברי וילמס, ובסוף מופיע הטקסט האחרון — לחש 1130 — שבעזרתו מזדהה המת לנצח עם רע, אל השמש והבורא. אם בניח שענח' אמרה את הלחשים כמו שצריך, הרי שהיא הפכה לאל. לכתבה המלאה של פרנק לידז ב"ניו יורק טיימס"